

Alejandro Acosta López

EL DEBAT ENTRE ALIADÒFELS I GERMANÒFELS A LA PREMSA LOCAL DEL VENDRELL (1914-1918): UN REFLEX A TRAVÉS DEL SETMANARI PENEDESENC 'EL BAIX PENADÈS' (I)

RESUM

La neutralitat oficial de l'Estat espanyol no va evitar que l'impacte de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) entrés a la nostra societat. Ben aviat, l'opinió pública espanyola i catalana es va dividir entre els aliadòfils, partidaris de les potències democràtiques, i els germanòfils, favorables a una victòria dels imperis centrals. A Catalunya, el pensament polític catalanista d'esquerres va saludar la guerra europea com una oportunitat perquè, amb la desitjada victòria de França i Anglaterra, s'impel·lís una renovació democràtica de l'Estat i s'assolís per fi la satisfacció dels anhels de llibertat catalans, concretats en una autonomia política. En aquesta primera part de l'article es pretén resseguir l'impacte ideològic de la Gran Guerra a nivell general i s'introduirà el setmanari El Baix Penadès, un setmanari local i comarcal del Vendrell, com veurem molt proper als postulats del partit UFNR. aranta anys després, evocació i testimonis directes del pas d'aquest moviment democràtic pels diversos indrets i poblacions del Penedès, els seus plantejaments i les realitzacions i actes que es van portar a terme, amb referències també a la diversa actuació de les forces d'ordre públic en una o altra població i nombrosos detalls d'anecdota.

ABSTRACT

The official neutrality of Spanish State did not avoid that the impact of the First World War (1914-1918) entered in our society. Very soon, the Spanish and Catalan public opinion divided between aliadophiles, in favour of democratic powers, and germanophiles, these favourable to a victory of Central Empires. In Catalonia, catalanist left-winged political catalanist thought greeted the European war how an opportunity that would propel, with the wished victory of France and England, a democratic renewal of the State and attained at last the satisfaction of Catalan wishes of freedom, concretised in a political autonomy. In this first part of the article it is pretended to follow the ideological impact of the Great War at a general level and it will be introduced the weekly newspaper "El Baix Penadès", a local and regional weekly newspaper very close to the postulates of UFNR, as we will see. reference also to the diverse actions of the forces of public order in either town and numerous details or anecdotes.

LA NEUTRALITAT D'ESPANYA A LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL I EL DEBAT ENTRE ALIADÒFELS I GERMANÒFELS A CATALUNYA

A finals del juliol del 1914, les tensions internacionals que havien marcat l'escenari polític europeu en les darreres dècades, centrades especialment en la rivalitat francoalemanya arran de la derrota militar francesa el 1871 i les subsegüents aliances teixides al voltant d'aquestes dues potències, van acabar esclatant, i obriren pas a la que el món coneixeria com la Gran Guerra (1914-1918), un conflicte militar devastador amb un impacte mobilitzador i destructiu inèdit. En un principi, el conflicte implicà fonamentalment les potències de la coneguda com Triple Entesa (la República Francesa, el Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda i l'Imperi Rus) i les potències imperials conservadores de la Triple Aliança (l'Imperi Alemany, l'Imperi Austrohongarès i l'afeblit Imperi Otomà, dominat pel moviment reformista i centralista dels Joves Turcs), però al llarg del desenvolupament del conflicte nombrosos estats europeus que havien declarat la seva neutralitat van acabar unint-se a un o altre bàndol. La implicació de països americans i asiàtics, com el Japó, així com la mobilització d'importants contingents armats provinents de les colònies africanes, va contribuir a fer del conflicte una veritable guerra mundial. Al continent europeu, sis estats van romandre al marge de la tendència general i van optar per mantenir la seva neutralitat oficial al llarg de tot el conflicte: Suïssa, els Països Baixos, Dinamarca, Suècia, Noruega i Espanya.

A l'Estat espanyol, el gabinet conservador presidit pel corunyès Eduardo Dato Iradier va proclamar per reial decret publicat a *La Gaceta* la neutralitat oficial de l'Estat per primera vegada el 30 de juliol del 1914, només dos dies després de la declaració de guerra de l'Imperi Austrohongarès al Regne de Sèrbia, desencadenant de la mobilització armada a Europa¹. Dato i els seus ministres eren conscients del reduït desenvolupament industrial del país, que només presentava algunes bosses industrials molt localitzades a Madrid, algunes zones litorals de Catalunya i al País Basc. D'altra banda, també temien que l'entrada a la guerra afavorís esclats de tensió social com els viscuts a la Setmana Tràgica de Barcelona de 1909, el record de la qual estava ben viu; també s'era conscient del poc pes d'Espanya en el concert europeu de nacions, i del lamentable estat d'un exèrcit concentrat al Marroc, *tópos* de la fonamental empresa internacional de l'Espanya del moment, amb un excés d'oficials i deficientment armat. Aquests factors van ser clau per a la contundent neutralitat de l'Estat espanyol.

En gran mesura, l'opinió pública espanyola, i també la catalana, va rebre amb tranquil·litat i satisfacció l'anunci de la neutralitat d'Espanya en el conflicte. No obstant això, aviat es van definir dos bàndols ideològics antagònics, els aliadòfils i els germanòfils: els aliadòfils eren els partidaris que Espanya es comprometés amb la Tercera República Francesa i les altres potències de la Triple Entesa i que aquestes guanyessin la guerra, i de manera reduccionista es podria dir que l'aliadofilia era un sentiment predominant entre els sectors més reformistes i progressistes del país. Els germanòfils, per la seva banda, s'avenien amb els sectors més conservadors, immobilistes i tradicionals del pensament polític espanyol, i tenien les seves esperances posades en la victòria dels Imperis Centrals, amb els quals creien que Espanya s'havia de comprometre militarment².

1 M. FUENTES CODERA, *España en la Primera Guerra Mundial: una movilización cultural*, Madrid, Akal, 2014, p. 39.

2 Vid. F. DÍAZ-PLAJA, *Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*, Barcelona, Dopesa, 1973.

Entre els partits polítics que més intensament van expressar la seva germanofília cal destacar el Partit Carlista, i també sectors mauristes, provinents d'una escissió en el sí del dinàstic Partit Conservador. En canvi, l'ampli espectre de les esquerres polítiques, des del Partit Liberal fins al món socialista, tendí a inclinar-se més per l'aliadofília³. Entre els intel·lectuals amb epicentre a Madrid, el sentiment aliadòfil va ser aclaparadorament majoritari: intel·lectuals com Manuel Azaña, llavors secretari de l'Ateneo de Madrid, José Ortega Gasset, Álvaro de Albornoz o Miguel de Unamuno defensaren la victòria francesa com a mitjà per a la modernització i reforma democràtica d'Espanya, així com per a la potenciació d'un ideal cívic basat en la llibertat de l'individu. En canvi, els germanòfils admiraven la rectitud moral i l'ordre social jerarquitzant i rigorós prussià, i creien que amb la victòria alemanya el Reich alemany podia concedir a l'Estat espanyol certes reivindicacions territorials retingudes per les potències de la Triple Entesa, com ara Gibraltar. Com bé va advertir l'historiador nord-americà Gerald H. Meaker, ambdues posicions s'avenien amb dues maneres diferents de concebre el sentiment nacionalista espanyol⁴.

A Catalunya, de la mateixa manera que a la resta de l'Estat, tant els polítics catalans com la societat i intel·lectualitat catalana van assentir favorablement a l'anunci de neutralitat del president Eduardo Dato majoritàriament, en un primer moment. La conservadora Lliga Regionalista es faria valer com a principal valedora a Catalunya de les tesis neutralistes, però també d'altres partits polítics com la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), partit catalanista d'esquerres fundat el 1910 i que sempre havia exhibit la seva admiració i simpatia per la França republicana, van recolzar inicialment postures neutrals i gairebé abstencionistes, argumentant que no convenia sumar una altra guerra a la ja existent al Protectorat del Marroc.

Malgrat tot, de manera mimètica respecte a la dinàmica de la resta d'Espanya, a les poques setmanes d'iniciada la guerra a Europa, les simpaties, filies i fòbies es van anar perfilant en els grups polítics catalans i en la societat catalana. Els aliadòfils serien majoritaris a Catalunya, els germanòfils minoritaris, i en una eterna neutralitat romandria la Lliga Regionalista. Però, com expressà Maximiliano Fuentes Codera, *"més enllà d'aquesta esquematització, els aliadòfils tindrien la suficient força com per igualar els altres dos grups en un mateix sector i presentar el conflicte europeu a Catalunya com un debat entre aliadòfils intervencionistes i germanòfils neutralistes"*⁵. Els partits d'esquerra UFNR, Esquerra Catalanista, la Unió Catalanista i els lerrouxistes aviat demostrarien la seva inclinació aliadòfila, encara que només els lerrouxistes van proposar clarament l'entrada a la guerra les primeres setmanes de la guerra. La UFNR⁶, a través del seu diari *El Poble Català*, va presentar el conflicte especialment arran la victòria aliada al Marne encapçalada pel general d'origen rossellonès Joseph Joffre (setembre de 1914), en sintonia amb el pensament de les esquerres aliadòfiles, com una lluita entre dues races o esperits humans, el militar i agressiu, salvatge

3 El moviment radical anarquista, no obstant això, sempre va defensar la neutralitat en una guerra que consideraven causada pels interessos capitalistes. Vid. D. DEVESA PÁJARO, "El discurs pacifista dins de l'anarcosindicalisme: el cas de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial", *Cercles: revista d'història cultural*, 11/1 (2008), pp. 154-167.

4 G. MEAKER, "A Civil War of Words: The Ideological Impact of the First World War on Spain, 1914-1918", a H. A. SCHMITT (ed.), *Neutral Europe Between War and Revolution, 1917-1923*, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988, pp. 1-65.

5 M. FUENTES CODERA, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida, Universitat de Lleida-Pagès Editors, 2009, p. 80.

6 La UFNR passava en aquells moments per una situació delicada parcialment derivada de la firma del Pacte de Sant Gervasi amb el Partit Radical Republicà d'Alejandro Lerroux, un partit espanyolista, amb el qual la UFNR es va presentar en coalició a les eleccions generals del 8 de març del 1914. Aquell pacte va propiciar la dimissió del partit d'importantes personalitats com ara l'advocat Albert Bastardas Sampere, Martí Matons, futur tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, o Francesc Layret, advocat i defensor del moviment obrer. Aquell pacte, a més a més, no va evitar un pessim resultat electoral, aprofitat per la Lliga Regionalista, el qual va neutralitzar el partit com a alternativa política i aglutinant del catalanisme d'esquerres. J. ESCULIES; D. MARTÍNEZ Fiol, *12.000: els catalans a la Gran Guerra*, Barcelona, Ara, 2014, p. 37.

però molt rigorós, representat per Alemanya, i el càndid esperit dels països llatins representat per França i del qual es considerava partícip Catalunya. Per la UFNR Catalunya havia de tenir clar quin dels dos bàndols era més profitós per als seus interessos i propòsits nacionals i socials. L'èmfasi, a partir sobretot de la batalla del Marne, a ressaltar la seva íntima francofilia havia de servir alhora de manera col·lateral a la UFNR per no perdre pistonada esquerrana, ja que França era percebuda en l'imaginari col·lectiu de l'època com una nació democràtica exemple de llibertat i laïcitat. A més, la UFNR va començar a defensar que, amb la victòria de França, s'assoliria una Europa de les *nacionalitats alliberades*, entre les quals es podria comptar Catalunya. Per la seva banda, els partits Esquerra Catalanista i Unió Catalanista, partits minoritaris també d'esquerres però amb una posició sobre el nacionalisme català més intransigent que la de la UFNR, des d'un primer moment van plantejar el conflicte posant èmfasi en l'òptica de les nacionalitats integrades en els estats-nació europeus, i la principal preocupació que van sentir enfront del gran conflicte a Europa va ser com aquest podia afectar el futur de Catalunya una vegada finalitzés. Aquests dos partits desitjaven una unió de totes les forces catalanes, independentment de les seves diferències ideològiques, per tal d'aconseguir una pau social i demostrar una maduresa que afavorís els somiats èxits nacionals catalans després de la fi de la guerra. Malgrat tot, eren adversos a la idea que Espanya participés militarment en el conflicte, ja que consideraven que no tenia res a fer ni res a guanyar; a més, i fonamentalment, ho veien perjudicial per a Catalunya.

D'altra banda, també va haver-hi sectors polítics catalans, encara que minoritaris, que amb celeritat van demostrar la seva germanofilia. Els més destacats van ser els mauristes i els carlistes, que admiraven els valors culturalment atorgats al món germànic: ordre, disciplina, autoritat, ascetisme, religió... eren idees que animaven poderosament aquests sectors.

En línies generals, bona part dels grups polítics catalanistes, que representaven la major part del ventall polític català, van concebre la Gran Guerra des de l'òptica dels interessos nacionals de Catalunya. El que més va importar de la guerra era quin nou panorama internacional podria aportar la resolució del conflicte, i com de beneficis per al catalanisme polític podria ser aquest nou panorama. Va haver-hi certa convicció que, durant les negociacions de pau, es podria presentar als representants de les potències europees vencedores la petició de solució del plet nacional català, i que les potències vencedores afavoririen un canvi democràtic en el règim polític espanyol de la Restauració i una autonomia per a Catalunya⁷. Aquesta convicció va ser compartida especialment pels partits catalanistes d'esquerra, que van fomentar l'enviament de voluntaris catalans a la Legió Estrangera Francesa⁸, mentre que la Lliga Regionalista, la força conservadora catalanista hegemònica, va veure el conflicte europeu amb certa displicència, centrant-se políticament sobretot en els beneficis econòmics que la neutralitat va oferir als industrials catalans gràcies a la gran demanda de productes per part dels estats bel·ligerants.

Respecte a l'esfera intel·lectual catalana, s'ha d'assenyalar que, com a la resta d'Espanya, la intel·lectualitat havia anat experimentant un procés de creixent politització. No obstant això, la divergència principal respecte a la intel·lectualitat d'altres punts de l'Estat espanyol va ser que mentre la intel·lectualitat amb nucli a Madrid havia dirigit la seva reflexió cap a una regeneració, una reforma vitalitzant d'Espanya, la intel·lectualitat catalana d'inicis del segle XX va defensar l'ideari catalanista. Aquella intel·lectualitat estava lligada i compromesa sovint amb les esquerres

7 Vid. D. MARTÍNEZ FIOL, *El catalanisme i la Gran Guerra: 1914-1918: antologia*, Barcelona, La Magrana, 1988.

8 Vid. D. MARTÍNEZ FIOL, *Els "Voluntaris catalans" a la Gran Guerra: 1914-1918*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Aquest autor va quantificar els voluntaris catalans, tenint en compte com a catalans homes provinents d'arreu dels Països Catalans, en 954 homes.

polítiques nacionalistes i republicanes, i va seguir a fons la controvèrsia entre aliadòfils i germanòfils, encoratjant-la, i interpretant les implicacions de la guerra europea en clau catalana. Per això mateix s'entén que la majoria dels intel·lectuals catalans es posicionessin des d'un moment primerenc a favor de la causa aliada, ja que consideraven la victòria de França i Gran Bretanya la victòria de la llibertat i la democràcia enfront d'uns imperis centrals opressors de les minories nacionals. A més, molts d'aquells intel·lectuals, lligats al noucentisme, com Josep Carner, identificaven la cultura francesa com una cultura llatina, i preferien el món cultural llatí al món cultural germànic; i, a més, creien que una victòria aliada podria enrobustir la instrucció pública i la formació cultural dels catalans. Cal dir també que un grup d'intel·lectuals encapçalat per Eugeni d'Ors va entendre el conflicte europeu com una forma d'apropar Espanya i Catalunya a Europa i la seva modernitat, estant més en sintonia amb les reflexions fetes a Madrid. Cal assenyalar finalment que l'aliadofília dels intel·lectuals catalans es va mostrar més decidida i fins més radicalitzada que la del grup intel·lectual amb seu a Madrid. Una bona mostra de la decisiva aliadofília de la major part de la intel·lectualitat catalana va ser el *Manifest dels Catalans*, fet públic el 26 de març de 1915 i signat per nombrosos intel·lectuals relacionats amb les esquerres polítiques nacionalistes o republicanes, però també per d'altres lligats a la Lliga Regionalista. El manifest aparentment va ser signat per Antoni Rovira i Virgili, impulsor del setmanari *Iberia*, una publicació escrita en català i en castellà profundament aliadòfila i contrària a Alemanya que va veure la llum el 10 d'abril del 1915⁹.

Malgrat l'aliadofília majoritàriament manifestada entre la intel·lectualitat catalana, cal assenyalar també que alguns intel·lectuals van donar suport als Imperis Centrals creient sincerament que representava la millor opció per als interessos nacionals de Catalunya, com bé va demostrar l'historiador August Rafanell¹⁰. Aquells intel·lectuals, d'entre els quals destacaren Manuel de Montoliu, Jaume Bofill i Matas, Jordi Rubió i Pere Bosch i Gimpera, no oblidaven el paper dels francesos en la derrota militar del 1714 ni la sistemàtica desnacionalització de la Catalunya Nord, la qual cosa els impedia creure que la victòria de la jacobina França comportés cap satisfacció dels desitjos nacionals de pobles com el català.

En definitiva, el gruix de la intel·lectualitat catalana es va posicionar a favor de França i el Regne Unit, especialment perquè confiaven que la seva victòria donaria una oportunitat a Catalunya per aconseguir el desitjat autogovern. Els intel·lectuals catalans havien experimentat una creixent vinculació amb el pensament catalanista, i aquest bastiment mental va determinar en nombroses ocasions els seus posicionaments; d'altra banda, cal assenyalar que aquesta intel·lectualitat aconseguiria un gran ressò, paral·lel al provinent de les forces polítiques, i tot això embriagaria les publicacions de l'època a tots els nivells i la mentalitat dels catalans, que trobarien en la seva quotidianitat i en la seva immediatesa vital reflexos de les polèmiques sostingudes pels polítics i els intel·lectuals catalans. Un bon exemple d'això seria el setmanari comarcal *El Baix Penadès*, en el qual els habitants del Vendrell i voltants van poder seguir, al costat de les notícies sobre els seus espais més coneguts i sobre les novetats relacionades amb el món vitivinícola, el desenvolupament de la Gran Guerra i els debats ideològics que aquesta suscità.

9 Sobre la revista *Iberia* és recomanable J. SAFONT PLUMED, *Per França i Anglaterra: la Primera Guerra Mundial dels aliadòfils catalans*, Barcelona, A Contra Vent, 2012.

10 Vid. A. RAFANELL, "Intel·lectuals catalans pro Germania", *Afers*, 64/1 (2009).

ELS VENCILLS DEL SETMANARI COMARCAL “EL BAIX PENADÈS” AMB LA UFNR

El segle XIX va suposar el floriment de la premsa escrita, i a les acaballes de la centúria va aparèixer la premsa de masses. A Espanya i les seves regions van aparèixer molts exemplars de premsa, paulatinament vinculats a un determinat partit polític. En aquesta dinàmica de proliferació de la premsa també van sorgir molts diaris locals, de districtes, etc. El 1906 va aparèixer el setmanari *El Baix Penadès*, que immediatament es va convertir en el principal referent informatiu dels successos locals del municipi del Vendrell; concretament, el primer exemplar d'aquesta publicació setmanal va aparèixer el 31 de març de 1906, i la publicació va existir fins al 19 de juny de 1937, en plena Guerra Civil Espanyola (1936-1939), data en la qual va aparèixer el seu últim exemplar, el número 1.626. *El Baix Penadès* tenia la seva redacció al número 2 de la plaça de Pi i Margall, del municipi del Vendrell, i apareixia cada dissabte, l'últim dia laboral de la setmana, en el qual millor podia amenitzar les converses dels homes a les tavernes en sortir del treball. Com que el nivell d'analfabetisme a l'època era notablement elevat, en aquests ambients persones que sabien llegir llegien en veu alta les notícies als oïdors, i les comentaven tots junts en els espais de socialització quotidiana. *El Baix Penadès*, en el període en què concentrem la nostra anàlisi, això és, 1914-1918, comptava amb 4 pàgines, escrites fonamentalment en català. La informació sobre qüestions vitivinícoles, capitals per a la localitat, solia aparèixer en molts números àmpliament detallada, i en general es pot afirmar que *El Baix Penadès* era un extraordinari difusor de la informació local del Vendrell i dels municipis propers, un bon ressò informatiu, força detallat i fidel reflex de la vida local. En aquest sentit, apareixia informació sobre les festes locals, sobre les fires, necrològiques dels veïns morts... Informació de la quotidianitat de la vida local de gran interès per als veïns. A l'última de les quatre pàgines de les quals es componia cada exemplar, apareixien anuncis de comerços i productes locals. Malgrat el caràcter local d'aquesta publicació, la primera pàgina solia estar dedicada a temàtiques d'informació general a nivell català i espanyol normalment, i és aquí on més sorprèn la publicació. *El Baix Penadès* era un setmanari que no donava pas l'esquena al seu context, a les problemàtiques del seu temps, i oferia un ampli espai a la informació i a l'opinió de grans assumptes coetanis, sempre des d'una perspectiva fidelment catalanista, mitjançant la qual aportava al lector local una aproximació als problemes del seu temps i afavoria el pensament crític alhora que conformava ideologia. El procés d'institucionalització del catalanisme, la Setmana Tràgica de Barcelona, la posada en marxa de la Mancomunitat de Catalunya, la situació militar al Marroc, els canvis de governs espanyols, la defunció de papes de l'Església Catòlica... El lector de *El Baix Penadès* podia trobar perfilats aquests temes generals i molts més en primera pàgina, amb antelació a les informacions d'indole explícitament local. Per tant, es pot dir que *El Baix Penadès* era una publicació que no desatenia els problemes del seu temps, i com que moltes vegades aquests apareixien expressats en reflexions personals, en opinions dels redactors, podem dir també que era madura, alhora que pretenia oferir un bagatge teòric útil per a l'habitant del Vendrell i voltants: era una eina per situar el lector en la realitat del seu temps al marge de la candidesa de la vida local, l'exclusivitat de la qual es defugia en els seus plantejaments com a mitjà informatiu.

Com hem assenyalat anteriorment, *El Baix Penadès* ideològicament era fidel al catalanisme (fins i tot es qualificava de setmanari autonomista en la subtitulació), i específicament s'alineava amb el catalanisme d'esquerres i republicà: el seu alineament amb el partit polític Unió Federal Nacionalista Republicana era ostensible. Per això mateix, el setmanari va fer campanya per candidats de la UFNR, va recolzar explícitament la formació de la Mancomunitat de Catalunya, va

rebatre i es va enfrontar a les idees del catalanisme conservador lligaire, es va mostrar en contra de la guerra colonial al Marroc, va defensar l'ús de la llengua catalana, va donar suport a idees republicanes, etc. Així doncs, *El Baix Penadès* suposava un tentacle de la UFNR al Penedès, una publicació vinculada a la UFNR amb un nucli, per tant, extrabarceloní, amb un nucli de fora de la capital catalana. Naturalment, el posicionament que va prendre *El Baix Penadès* respecte a la Gran Guerra i la neutralitat espanyola va respondre al posicionament adoptat per la UFNR, com veurem ulteriorment. Però, no obstant això, abans és suggeritiu observar amb més detall les vinculacions del setmanari penedesenc amb la UFNR; per a això concretarem la nostra anàlisi el mateix any 1914, l'any de l'esclat de la Primera Guerra Mundial, la qual cosa demostrarà l'alt nivell de politització i d'interès cap a la política general per part de la publicació.

En situar ideològicament *El Baix Penadès*, resulta clar que el setmanari compartia afinitat amb altres portaveus periodístics de la UFNR a Barcelona com *La forja* i, especialment, *El poble català*. Les vinculacions amb aquests dos diaris redactats i impresos a la capital catalana no van ser pas menors a causa de la distància entre el Vendrell i Barcelona ciutat, i, de fet, *El Baix Penadès* freqüentment va al·ludir a *El poble català* i va sortir en defensa d'alguns dels seus articles i posicionaments. El retir col·lectiu de l'antic cos de redacció de *El poble català* a les acaballes d'abril del 1914 va marcar un dels moments en els quals es va demostrar més nítidament la gran empatia i afinitat de *El Baix Penadès* pel amb *El poble català*, ja que el setmanari del Vendrell en primera pàgina exposava el següent:

Amb fonda pena ens enteràrem de la separació col·lectiva de l'antic cos de Redacció de nostre benvolgut confrare de Barcelona "El Poble Català". I ho hem sentit doblement, per comptar entre'ls dignes redactors que la composaven, amb bons amics que mai ens havíem negat, mútuament, la col·laboració sol·licitada o espontània, quan havia convingut a la mútua actuació política en prò del Nacionalisme republicà, i també per què pressentim que ella vindrà a crear una nova disenció dintre de la U.F.N.R. [...]. Desconeixedors per complet de lo que pot haver ocorregut entre l'Empresa periodística o'ls inspiradors del diari, i l'antiga Redacció del mateix per a arribar a una tan extrema resolució, no podem fer sinó lamentar-ho amb tota l'ànima, puix hem de reconèixer que'ls antics redactors de "El Poble", avui separats del mateix, han vingut posant tots els juvenils entusiasmes llurs al servei de la Patria catalana, del Nacionalisme i de la República¹¹.

Com podem veure, *El Baix Penadès* mostrava una explícita deferència amb els redactors de *El poble català*, reconeixia les seves col·laboracions mútues i els elogiava com a defensors d'un ideal comú, el del catalanisme republicà. Aquest escrit constitueix *per se* un dels millors exemples de la relació del setmanari del Vendrell amb els òrgans periodístics barcelonins de la UFNR. De la mateixa manera que *El Baix Penadès* mostrava explícitament les seves vinculacions amb la premsa de la UFNR, criticava amb duresa a la Lliga Regionalista, representant política del catalanisme conservador i màxim rival electoral de la UFNR, i el seu òrgan difusor per excel·lència, *La veu de Catalunya*, de vegades amb divertida ironia:

11 "El cas de *El Poble Català*", *EBP*, 25-4-1914, p. 1.

Segons “La Veu”, la monarquia no té cap culpa de que a Espanya tinguem un 60 per cent d’analfabets, ni tampoc la tè de que hi hagi 24 mil·lions d’hectòries de terrenys incults, ni té cap culpa de rés. Això no són més que males volenses dels republicans vuitcentistes; i això és així perquè ho diu “La Veu”, ho diuen els de la “Lliga”, i ja saben que “La Veu” i la “Lliga” no són republicans ni monàrquics, i que han de ser!¹²

D'altra banda, els redactors de *El Baix Penadès*, militantment catalanistes, van defensar constantment l'ús de la llengua catalana, vertebradora social i nacional per al *logos* del catalanisme, plenament conscients del potencial diferenciador i identitari de l'idioma català. Com a elaborador d'ideologia, *El Baix Penadès* va recolzar a ultrança l'ús del català i es va mostrar bel·ligerant cap a mostres de menyspreu a la llengua o cap a la seva invisibilització pública, una mostra nítida del catalanisme vehement que embriagava la publicació. Veiem un exemple. A l'inici de l'any 1914, el governador civil de Barcelona, Rafael Andrade i Navarrete, va demanar cortesament als diputats provincials a l'assemblea que va establir els estatuts de la Mancomunitat de Catalunya que parlessin per favor castellà, ja que ell no sabia català, i així podria seguir les deliberacions, i els diputats catalans van acceptar amb cortesia. Aquest simple fet va suscitar tota una columna en primera pàgina a *El Baix Penadès*, redactada amb un to de ressentiment:

El fet és que, contràriament a lo que succeí en totes les reunions relatives a la Mancomunitat, en l'Assamblea del dia 9 tothom va expressar-se en llengua castellana. El nostre idioma nacional no hi va ressonar ni un moment. I això no pot deixar de causar tristesa als patriotes catalans. És explicable que, en determinades circumstancies, se tinguin deferencies com la que un centenar d'assembleistes catalans van tenir al senyor governador. Però si aquestes deferencies sovintegessin massa, el nostre esperit patiria, i el nostre dret a l'ús de la parla propia quedaria greument lesionat. Volem creure que'l senyor Andrade obrà amb perfecta bona fè al plantejar com una qüestió del llenguatge no hi ha per part nostra més que un sentiment d'amor propi, que amb un cortés prec és fàcilment desarmat. No: per a nosaltres, catalans, la llengua és l'expressió viva de la personalitat nostra, el verb insubstituïble del nostre esperit. I en moments com el de l'Assamblea del dia 9, manifestació d'espiritualitat catalana, el nostre verb és la forma d'expressió natural i necessaria. Demanar-nos, en aquestes ocasions, que en prescindim, és demanar-nos un sacrifici dolorós¹³.

La reflexió intel·lectual sobre la llengua catalana i la necessitat del seu ús, d'arrels vuitcentistes, es plasma nítidament en aquestes paraules. S'identifica l'idioma català com a idioma nacional, la qual cosa al seu torn demostra la concepció total de Catalunya com a nació. No obstant això, més suggestiva és l'observació de la susceptibilitat sentimental del redactor, el nom del qual no apareix, com era força habitual a les columnes de *El Baix Penadès*. Un acte com la petició del governador civil perquè es parlés castellà, acte aïllat en les reunions relatives a la Mancomunitat com reconeix el text, serveix per brandar una acalorada defensa de la llengua catalana amb una molt elevada càrrega sentimental; el no ús del català en aquella reunió estremeix el redactor, que

12 ALET, "Coscs de *La Veu*", *EBP*, 9-5-1914, p. 1.

13 "Deferencies", *EBP*, 17-1-1914, p. 1.

sent la llengua catalana pràcticament com a element constituent i indissoluble de l'espiritualitat catalana. El text que s'ha reproduït mostra una profunda flama catalanista, un sentiment extrem de devoció a la llengua, una defensa fogosa del català, i, malgrat que accepta l'ús ocasional del castellà, apunta que, si el seu ús fos habitual, l'esperit català patiria. Com podem observar, a *El Baix Penadès* es reproduïen les premisses ideològiques del catalanisme doctrinal cultivat durant el segle XIX fonamentalment i progressivament més arrelat a nivell social.

Aquell mateix article conclouïa amb una de les reivindicacions més sol·licitades pel catalanisme des d'almenys les Bases de Manresa (1892), la que els càrrecs públics a Catalunya fossin exercits per naturals de Catalunya:

Casos com el que tractem posen en plena evidència la necessitat de que siguin catalans els qui a Catalunya exerceixin càrrecs públics. Mentres això, que és de plena justícia, no vingui, s'hauria al menys d'establir qu'els funcionaris i les autoritats de Catalunya sabessin el català. Però no sembla pas que'ls polítics de Madrid vulguin accedir-hi¹⁴.

En definitiva, el text que hem reproduït com a mostra de la inclinació a la llengua catalana a *El Baix Penadès* és un excel·lent exemple de sensibilitat catalanista molt arrelada: s'instrumentalitza un acte del qual es magnifica la seva significació per fer un al·legat a favor de la llengua catalana i el seu destacat paper identitari, espiritual, i per acabar defensant la catalanitat dels càrrecs públics com una necessitat per a les institucions instal·lades en terra catalana.

D'altra banda, *El Baix Penadès* va dedicar alguns articles a favor de la instauració d'una nova República i de l'abolició d'una monarquia usualment criticada, malvista i rebutjada per actuar al marge del sentir dels seus pobles. La indiferència des del món de la política cap als greus problemes socials del moment, especialment la precarietat de les classes treballadores, va ser habitualment assenyalada i criticada pel setmanari, que al seu torn exposava la República com una realitat superadora d'aquests problemes i com la garant d'un país descentralitzat, democràtic i modern. A més, s'afirmava a les seves pàgines que la monarquia espanyola era procliu a l'autoritarisme i no pas a la democràcia:

Espanya és un dels Estats que potser té més necessitat de forma republicana, per decantar-se la seva monarquia més ostensiblement cap el costat de la reacció que cap el de la verdadera democràcia, per a lliberalitzar el país i fer de l'Espanya un Estat fort i vigorós, un Estat a la moderna¹⁵.

I és que, respecte a la monarquia, *El Baix Penadès* bolcava tota la seva orientació republicana i tota la seva extensa sensibilitat cap als problemes socials, als quals considerava que el rei d'Espanya donava l'esquena. Alfons XIII era considerat un dels nombrosos grans mals d'Espanya, mals als quals *El Baix Penadès*, en línia amb el catalanisme d'esquerres del moment, no feia oïdes sordes i pels quals sentia veritable aflicció. D'altra banda, una de les qüestions que més va tractar *El Baix Penadès*, i a les quals més es va oposar, va ser la situació bèl·lica al Marroc, que entenia com un sacrifici innecessari de joves espanyols per satisfer l'orgull ferit d'una Espanya la satisfacció nacional de la qual havia de passar per escometre reformes socials justes, abandonar la indiferència davant la seva situació, emprendre un esforç educacional, etc. Respecte a la guerra del Marroc, hem d'indicar que la UFNR va mostrar de manera continuada i insistent el seu rebuig a

14 "Deferencies", *EBP*, 17-1-1914, p. 1.

15 J. VIDAL CANELA, "Hi ha monarquies i monarquies", *EBP*, 15-8-1914, p. 1.

l'actuació colonial espanyola, i també en el polèmic Pacte de Sant Gervasi del 1914, aliança cara als comicis generals del 8 de març amb els republicans fortament espanyolistes del populista cordovès Alejandro Lerroux, tant els lerrouxistes com la UFNR programaren i consensuaren una actuació comuna contra la guerra colonial al Marroc. Atesa aquesta oposició oficial de la UFNR a la guerra del Marroc, rebutjada per la major part de la població, era natural que *El Baix Penadès* s'hi mostrés també en contra:

*Quan veiem aquestes grans extensions de terreny sense cultivar, aquestes planuries ermes, aquests camps que són deserts, que no demanen altra cosa que braços forts que ho treballin i canals que ho reguin, qui pot defensar la trista desgracia de la guerra? La falta de comunicacions que no permet que s'explotin fonts de riquesa, l'absència de camins veinals i ferrocarrils, per això ens falta l'or que's gasta en aquesta guerra maleïda del Rif! El Nort d'Àfrica no és més que la tomba ont ha trobat son etern repòs lo més florit de la joventut de la nostra Patria... Pau demanen les nostres escoles desertes i abandonades, que són causa d'aquest intolerable analfabetisme que'ns avergonyeix. Aquesta guerra s'ha fet ja crònica, menaça amb engolir i aixafar tota la nostra joventut. Es doncs en aquesta hora que per humanitat, per lo que volgueu, devem tots els joves federalistes republicans aixecar la nostra veu. Es tot el poble de Catalunya i el d'arreu d'Espanya que s'alça endolorit, qui demana que s'acabi d'una vegada aquesta guerra africana [...]*¹⁶.

Les reflexions contràries a la guerra serien moltes. Al juliol de 1914, apareixia escrit:

*Al lluitador d'avui l'afecta més el taller, el laboratori i'l mercat comercial; el lluitador d'avui quan es veu forçat a agafar unes armes que li són estranyes per a anar a guerrear en nom d'una patria que si a má vé potser no tindrà per seva, i en nom d'uns principis que no bateguen dintre son pit, no pot sentir els entusiasmes patriòtics que cal sentir en tota acció guerrera. [...] Per això voldriem que acabés d'una vegada la malehida guerra del Marroc que'ns costa riuades d'or i de sang i que obliga a la nostra joventut a deixar les eines del treball o els llibres, en els moments de la seva vida en que totes les seves energies es desperten per al treball o per a l'estudi, per a anar a sacrificar-se en una campanya quina finalitat ningú preveu ni s'endavina*¹⁷.

En un altre breu article de juliol de 1914, concretament en el número 435, s'afirmava:

Els fets venen a donar-nos la raó de nostra campanya contra la guerra del Marroc. Además de les baixes que a diari ens costa per enfermetats i fets d'armes, i de les amargors i penalitats d'una campanya tan cruenta com la de Cuba, de trista memoria per als espanyols, que deixaren allí lo més florit de la joventut, igual que ara a l'Àfrica, hi ha que comptar les sumes fabuloses que s'arranquen an aquest país exhauste, esquilmant per això a tot el món a fi d'enterrar en aquells endurrials el diner que manca per al desenrotllo de la producció i de la cultura nacional. [...] Si el diner que estem empleant

16 J. CUADRAS, "Volem la pau", *EBP*, 7-2-1914, p.1.

17 J. VIDAL CANELA, "Breus reflexions sobre la guerra", *EBP*, 4-7-1914, p. 1.

*per la torpesa dels nostres governants, que volen congraciarse amb altres nacions en lo pitjor, s'empleiés a Espanya, en uns quants anys, nostra nació es transformaria per complert, col·locant-se en el planol dels pobles pròspers i progresius*¹⁸.

Aquests fragments de diversos textos són una minsa selecció dels grans rius de tinta publicats pels redactors de *El Baix Penadès* contra la guerra del Marroc, una qüestió a la qual va dirigir una molt insistent campanya adversa. En aquests breus fragments seleccionats podem apreciar un perfecte reflex de les premisses de la UNFR respecte a la qüestió marroquina, unes premisses d'esquerra compromesa amb els problemes socials del moment, aquells grans problemes que paral·lelament també absorbien una part transcendental de la reflexió dels intel·lectuals regeneracionistes amb nucli a Madrid; aquestes premisses reflectien un catalanisme progressista per al qual eren molt perceptibles els mals d'Espanya i que sentia voluntat de modernitzar i que es fes un esforç en la instrucció i la cultura de les masses. La guerra era percebuda com un anacronisme contrari al progrés dels temps i un ancoratge en el fracàs històric d'Espanya, a més d'una sagnia desconsiderada que s'estava emportant el més valuós de la joventut, una desconsideració a l'esperit humà. En definitiva, la posició de *El Baix Penadès* era la del pacifisme respecte a la guerra colonial, bàsicament pel mal que suposava a Espanya i Catalunya; quan esclatí la guerra europea, no obstant això, el posicionament serà diferent, ja que es considerarà la Gran Guerra una oportunitat de futur per a Espanya i la nació catalana.

Malgrat els nombrosos exemples que hem emprat per constatar la vinculació de *El Baix Penadès* amb la UNFR, tal vegada en el que es confirmava de manera més diàfana aquesta vinculació sempiternament demostrada pels redactors era en la decidida i explícita campanya que va fer el setmanari a favor de candidats electorals de la UNFR, especialment a favor de Jaume Carner i Romeu. *Ante omnia*, hem d'indicar que Jaume Carner era fill del Vendrell, on va néixer l'any 1867, i era un dels personatges més il·lustres del catalanisme d'esquerres i republicà, a més d'un home benvolgut per les classes obreres que s'estaven començant a interessar per les idees d'un catalanisme que, en el seu vessant esquerrà, pretenia fer concessions als grups obrers i sempre es mostrava conscient i preocupat pel malestar dels treballadors i les seves males condicions de vida. Carner va ser vicepresident del Centre Nacional Català, i una vegada el CNC es va unir a la Unió Regionalista per formar la Lliga Regionalista el 1901, va sobresortir com a representant dels interessos obrers i de la tendència d'esquerres dins de la formació conservadora. Va ser triat regidor a l'Ajuntament de Barcelona, entre 1901 i 1904, després de la qual cosa es va separar de la conservadora Lliga Regionalista i va fundar el diari *El poble català* al costat d'altres personatges d'inclinació esquerrana, que seria un gran òrgan del catalanisme progressista i preocupat per la justícia social. Això el va portar a tenir una gran difusió entre els obrers catalans i va ajudar a la seva permeabilització ideològica catalanista. El 1906 Jaume Carner va fundar el Centre Nacionalista Republicà, i participaria activament en la plataforma de partits catalans, i posteriorment coalició electoral, Solidaritat Catalana, a través de la qual va aconseguir ser per primera vegada diputat en Corts pel districte del Vendrell. La seva actuació política i la seva defensa acalorada del catalanisme i de la seva institucionalització, a banda de la seva tasca a favor de la millora social, li va comportar una gran simpatia per part dels catalanistes d'esquerres i, sobretot, per als habitants del Vendrell, orgullosos que un fill de la població representés ideals tan nous en aquell moment. El 1910, Jaume Carner va ser un dels fundadors de la Unió Federal Nacionalista Republicana. La seva militància

¹⁸ "Confirmació d'una campanya", *EBP*, 25-4-1914, p. 1.

catalanista i la seva trajectòria política destacada, el seu compromís republicà i el seu ideari progressista i social, el van convertir en un capdavanter per a *El Baix Penadès*, que resseguiria amb gran interès la trajectòria política del personatge, li donaria suport i el lloaria, contribuint en gran mesura a un estat d'opinió favorable a ell en gran part dels habitants del Vendrell i els seus municipis propers. De fet, el setmanari va engegar una campanya explícita a favor de Carner de cara a les eleccions del 8 de març de 1914, en les quals es va presentar com a candidat de la UFNR, que s'havia coaligat pel Pacte de Sant Gervasi amb el Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux, pel districte del Vendrell. A partir del 21 de febrer s'iniciaria una campanya explícita en primera pàgina a favor de Carner i Romeu, amb un anunci demanant el vot per a ell:

*Electors: cada vot que s'otorgui per a la reelecció de nostre digníssim i prestigiós ex-diputat a Corts, i actual candidat, Don Jaume Carner, serà un cop de magall a l'obra de l'enderroc de l'esquarterat castell del caciquisme, que's pretén altra volta reconstruir en nostre Districte. Donem-li el cop de gracia, el cop definitiu, per a que no'n quedi ni rastre!*¹⁹

Dues setmanes més tard, l'anunci dels redactors del setmanari demanant el vot augmentava la grandària del cos de lletra així com l'espai ocupat en la primera plana:

*Electors del Districte de Vendrell: Aquí la teniu la nostra candidatura; es la d'un home il·lustre i prestigiós, la d'un home honrat, que tots coneixeu prou bé; es la de Don Jaume Carner i Romeu, fill del districte, que l'ha representat ja a les Corts en dugues legislatures, per lo que podem dir que, més que la nostra candidatura, és la vostra, és la de tots. La seva personalitat no necessita qui'n faci la presentació, perque és de casa, perque'l seu nom l'envolta una auriola de prestigi, perque, a satisfacció de tots, ha ostentat ja, honorant-la, l'investidura de Diputat. Reiterem-li, ara, la nostra confiança, i ens honorarem al conferir-li una vegada més, la representació en Corts del districte del Vendrell*²⁰.

Com es pot observar, el suport a Jaume Carner i la UFNR era total; per això mateix, cal insistir que *El Baix Penadès* era un setmanari comarcal que actuava com a tentacle periodístic, ideològic i informatiu de la UFNR al territori del Penedès.

BIBLIOGRAFIA

- ABBAD RÍOS, Francisco, "Joaquín Costa y la polémica sobre el problema de España", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 6/1 (1951), pp. 101-124.
- CASASSAS YMBERT, Jordi, "Espacio cultural y cambio político: los intelectuales catalanes y el catalanismo", *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*, 6/1 (1993), pp. 55-80.
- DEVESA PÁJARO, David, "El discurs pacifista dins de l'anarcosindicalisme: el cas de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial", *Cercles: revista d'història cultural*, 11/1 (2008), pp. 154-167.
- DÍAZ-PLAJA, Fernando, *Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*, Barcelona, Dopesa, 1973.

19 "Per la dignitat del Districte", *EBP*, 21-2-1914, p. 1.

20 "La nostra candidatura", *EBP*, 4-3-1914, p. 1.

- ESCULIES, Joan, *Joan Solé i Pla : un separatista entre Macià i Companys*, Barcelona, Edicions de 1984, 2011.
- ESCULIES, Joan; MARTÍNEZ FIOL, David, *12.000: els catalans a la Gran Guerra*, Barcelona, Ara, 2014.
- FUENTES CODERA, Maximiliano, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida, Universitat de Lleida-Pagès Editors, 2009.
- FUENTES CODERA, Maximiliano, *España en la Primera Guerra Mundial: una movilización cultural*, Madrid, Akal, 2014.
- MARTÍNEZ FIOL, David, *El catalanisme i la Gran Guerra: 1914-1918: antologia*, Barcelona, La Magrana, 1988.
- MARTÍNEZ FIOL, David, *Els "Voluntaris catalans" a la Gran Guerra: 1914-1918*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- MEAKER, GERALD, "A Civil War of Words: The Ideological Impact of the First World War on Spain, 1914-1918", en SCHMITT, Hans A. (ed.), *Neutral Europe Between War and Revolution, 1917-1923*, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988, pp. 1-65.
- MENÉNDEZ ALZAMORA, Manuel, *La Generación del 14: una aventura intelectual*, Madrid, Siglo XXI, 2006.
- MORALES LEZCANO, Víctor, "La intelectualidad del 14 ante la guerra", *Historia* 16, 63/1 (1981), pp. 44-52.
- NAVARRA ORDOÑO, Andreu, *1914: aliadófilos y germanófilos en la cultura española*, Madrid, Cátedra, 2014.
- ORTIZ DE URBINA, Paloma, "La Primera Guerra Mundial y sus consecuencias: la imagen de Alemania en España a partir de 1914", *Revista de Filología Alemana*, 15/1 (2007), pp. 193-206.
- RAFANELL, August, "Intel·lectuals catalans pro Germania", *Afers*, 64/1 (2009).
- ROMERO SALVADÓ, Francisco José, *España 1914-1918: entre la guerra y la revolución*, Barcelona, Crítica, 2002.
- SAFONT PLUMED, Joan, *Per França i Anglaterra: la Primera Guerra Mundial dels aliadòfils catalans*, Barcelona, A Contra Vent, 2012.
- SANTACREU, José Miguel, "La otra generación española del 98: los pensadores nacionalistas", *Estudios*, 55/1 (invierno 1998-1999), pp. 39-66.

Recursos electrònics emprats

- Biblioteca de Catalunya, *ARCA: Arxiu de Revistes Catalanes Antiques* [en línia], Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 2005. [Consulta: 3 de març de 2016]. Disponible a: <<http://www.bnc.cat/digital/arca/>>